

OP ZOEK NAAR DE SCHAT DIE TROOST HEET

Twee romans van Bart Koubaa

In elke roman van Bart Koubaa staat één hoofdpersoon met zijn – of een enkele keer: haar – mentale catharsis centraal. Tegelijk zit in de context en de uitwerking een onvoorspelbare variatie. Wie zijn werk chronologisch leest, komt achtereenvolgens terecht in de zigeunerwereld, in het Japan van na de atoombom, in Gent na een reis naar Rusland, in Gent op een middelbare school, in Oostende door de ogen van een immigrante uit Barcelona, in New York ten tijde van de Vietnamoorlog en deels ook op Groenland, in de Mee-tjeslandse natuur met ook twee reizen naar Texel, en tot slot in Portugal.

Omdat Koubaa zijn stijl telkens opnieuw lijkt uit te vinden, ontstaat er een grote diversiteit binnen dezelfde aanpak. Elke roman lijkt wel een nieuwe stijl-oefening. De ene keer levert dat een sfeervolle roman op die treffend een bepaald milieu tot leven wekt: zigeuners en Japan in respectievelijk *Vuur* (2000) en *Lucht* (2005). De andere keer leidt het tot een interessant, maar te bedacht experiment om een bijzondere persoon in taal weer te geven: een man met hersenschade in *Het gebied van Nevski* (2007), de van oorsprong Catalaanse, dronken en verwarde vrouw in *Maria van Barcelona* (2010). *De leraar* (2009) biedt dan weer een sterk staaltje van inlevingsvermogen in een leerkracht met extreem rechtse ideeën die het recht in eigen handen neemt, en *De Brooklynclub* is een voorbeeld van een vlot lezend verhaal. Maar bij beide romans laat het slot de lezer met een onvoldaan gevoel achter.

In zijn recentste romans *De vogels van Europa* (2014) en *Een goede vriend* (2016) plukt Koubaa de vruchten van al deze oefeningen. Hij combineert er sfeer, een goed uitgewerkt personage (door er twee maal een Gentenaar van rond de vijftig van te maken, houdt hij ze dicht bij zichzelf) én een mooi afgeronde plot. Zijn sterkere vakmanschap vertaalde zich in elk geval in jurywaardering. Beide romans haalden de longlist van de ECI-literatuurprijs. In de uitwerking zijn beide romans elkaars spiegelbeeld.

Maarten De Ridder, de ik-verteller van *De vogels van Europa*, zit al een tijdje niet goed in zijn vel. Hij

voelt zich afwezig thuis en op het werk. Op een avond herkent hij in een opsporingsbericht Theo, met wie hij vijfendertig jaar geleden als jongen van twaalf à dertien in een koor zat. Met vier koorjongeren en de koorleider gingen ze op zaterdag ook vogels observeren. Maarten wil zijn jeugdvriend zoeken en denkt dat een vogelaarsvakantie op Texel van jaren terug aan de grondslag ligt van wat uiteindelijk zelfdoding blijkt te zijn.

Maarten is als privédetective vooral grappig. De sporen die hij onderzoekt, lopen telkens dood. Zo is hij rotsvast overtuigd van moord, tot er een alinea verder een afscheidsbrief opduikt. Zijn klungeligheid, gecombineerd met een soort midlifecrisis, maakt Maarten sympathiek. Toch moet er die laatste dag in Texel iets zijn gebeurd tussen de koorleider en zijn jeugdvriend Theo. Maarten denkt aan pedofiele handelingen, maar vindt geen bewijs en zijn zoekwerk is ondermaats.

Net als *De Brooklynclub* mislukt *De vogels van Europa* als spannende politieroman, maar deze keer is het bewust gedaan; de plot van de roman ligt elders. Eerst helpt Maarten ongewild Theo's dochter door een emotioneel moeilijke periode en vervolgens beleeft ook hijzelf een catharsis. De koorleider en zijn eigen moeder wijzen Maarten erop dat hij altijd al een dromer was. De afwezigheid die hij voelt, is zijn natuur. En nadat hij de reis naar Texel heeft herhaald om fysiek zo dicht mogelijk bij zijn jeugdvriend te geraken, komt hij ook in het reine met zijn onzinnige zoektocht. Hij herontdekt paradoxaal genoeg zijn liefde voor zijn vrouw en kinderen en is aan het einde van het boek klaar om de rest van zijn leven aan te vangen.

Het idee om een vroegere reis te herhalen, zoals in het voorlaatste hoofdstuk uit *De vogels van Europa*, werkt Koubaa in *Een goede vriend* uit tot een hele roman. De ik-persoon deed een vage belofte aan zijn aan kanker overleden vriend om opnieuw naar Portugal te trekken. Met een ingekaderde foto van zijn vriend-fotograaf bij zich verblijft hij eerst een week in Lissabon en vervolgens in Sesimbra. Op allerlei plaatsen fotografeert hij het portret van zijn goede vriend,

Het uitproberen van fictie verzoent een mens met de onomkeerbaarheden in het leven

alsof die echt meereist. Tegelijk dient de vakantie om een onlangs uit Irak gered, onvolledig manuscript van het verhaal van Ali Baba en de veertig rovers te vertalen voor een uitgeverij.

Creëerde Koubaa in *De vogels van Europa* eerst de verwachting een verklaring te vinden voor Theo's zelfdoding, om die verwachting daarna onderuit te halen en te focussen op het rouwproces van twee personen, dan is *Een goede vriend* vanaf het begin een rouwroman. Het boek begint verstild en uiterst beschrijvend. Het lijkt alsof we elk detail, elke stap van de ik-persoon te lezen krijgen. Als een echte toerist neemt hij elk nieuw detail in zich op. In Sesimbra krijgt de dagelijkse wandeling een rituele functie. Details als sardienen, de maagd Maria en dolfijnen komen telkens terug, net als bepaalde cafés en andere plekken die als herkenningspunten functioneren. Elke dag moet de ik-persoon eten halen en klaarmaken, of een restaurant bezoeken. Elke dag eindigt met een welverdiende nachtrust. Al die herhalingen maken het personage en de lezer vertrouwd met de nieuwe omgeving. Ook de oceaan en de hemel komen herhaaldelijk expliciet voor. Elk hoofdstuk is een nieuwe dag en elke dag krijgt zijn specifieke inkleuring. De ene dag kijkt de hoofdpersoon uit over "het zon-achter-de-rotsen-metaalblauwe water", de andere over "het uitgestrekte zomermidgmeeuwenblauw".

De herhaling met variaties geeft een poëtisch karakter aan de roman. Elke beschreven dag voegt een laag toe aan het dorp. Tegelijk beweegt elk hoofdstuk naar een gebeurtenis die als een cliffhanger de plot stoffeert. Er zijn de verwickelingen met een lekkende kraan in het huisje en met de moeder van de huisbaas. Maar vooral door de ontmoeting met een Angolees bij een grot op het strand die hem leert vissen op zee, krijgt hij weer zin in het leven. Aan het eind volgt opnieuw de catharsis: "Door een vallende ster, een volkomen verlicht moment, realiseerde ik me dat ik daar zo lag omdat ik een hint had gehoord in de laatste woorden van mijn goede vriend, maar hij had me ondubbeltzinnig in de luren gelegd, want of ik nu hier lag te dobberen of ergens anders, het deed er niet toe,

ik was er, en dat was voldoende. Door het diepe besef barstte ik in lachen uit en kon nog net op tijd de hengel vastgrijpen waaraan een enorme kracht trok."

Tussendoor voert de ik-persoon gesprekken met de overleden vriend: herinneringen aan een arrestatie door de politie, filosofische mijmeringen, of praktische, alledaagse dingen. Deze gesprekken gebeuren hardop en beïnvloeden soms de werkelijkheid. Zo legt zijn dode vriend hem uit hoe hij krab moet klaarmaken. Ook voegt de ik aan zijn Ali Baba-vertaling teksten toe die hij ter plaatse aantreft: een gedicht gekocht van een zwerver en een dagroom vullen de gaten in het manuscript. Tegelijk zegt zijn vriend uitentreuren dat hij moet lezen wat er staat.

Harry Mulisch beweerde ooit dat het moeilijkste aan een roman is een personage door een deur te laten gaan. In de eerste veertig pagina's van *Een goede vriend* wordt aan de ik-figuur vier keer uitgelegd hoe een deur werkt. Zo'n uitleg hoort bij de onwetende toerist, maar net als bij Ali Baba blijkt achter de deur een schat verborgen te zitten. Die schat is in beide romans de natuur: het Texelse landschap en de Atlantische Oceaan. Zich verliezen in de natuur helpt de mens om zichzelf terug te vinden.

Pas met deze laatste twee romans wordt het duidelijk dat Koubaa's boeken hetzelfde thema hebben. Telkens opnieuw toont hij aan hoe fictie ingrijpt in het dagelijkse leven van een persoon. In zijn laatste twee romans helpt fictie om troost te vinden. In *De vogels van Europa* bewandelt Koubaa een negatieve weg: fictie is *niet* schrijven in het stramien van een bepaald genre, maar het uitproberen van fictie verzoent een mens wel met de onomkeerbaarheden in het leven. *Een goede vriend* neemt diezelfde omweg van de fictie in de rouwverwerking op een positieve manier. De plot is vanaf het begin ondergeschikt aan het vat krijgen op de wereld. Realistische beschrijvingen blijken al gauw niet meer dan een selectie te zijn en gesprekken met een dode vriend zijn even belangrijk als de realiteit. Selecteren en het onmogelijke mogelijk maken: dat zijn twee kernfuncties van fictie die, zonder in mythologie te vervallen, voor elke mens van belang zijn om door het leven te komen.

XAVIER ROELENS

BART KOUBAA, *Een goede vriend*, Querido, Amsterdam, 2016, 240 p;
De vogels van Europa, 2014, 256 p.